

Мінасєв М.М.

*Аспірант кафедри кримінального права
та правосуддя Заторізького державного університету*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПРИДБАННЯ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ

Ринок алкогольних напоїв в Україні багато років був і традиційно залишається одним з найрозвинутіших й найприбутковіших секторів економіки. У роки незалежності України він набув значного зростання як у якісному, так і у кількісному розумінні. У зв'язку з цим відповідні суспільні відносини потребують механізму дієвого правового регулювання, одним з елементів якого є встановлення підстав та меж юридичної відповідальності за вчинення протиправних діянь в цій сфері. Одним з найдійовіших способів захисту цих суспільних відносин покликаний бути Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. (надалі - ККУ), і, зокрема, його норми про відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності.

Предметом цієї статті є характеристика підстав та меж кримінальної відповідальності за незаконне придбання алкогольних напоїв. Соціальна роль встановлення кримінальної відповідальності за такі діяння полягає у захисті споживачів від загрози споживання неякісних алкогольних напоїв та попередження збитків держави від неотримання у бюджет доходів від сплати акцизного збору та інших податків і обов'язкових платежів.

Відповідно до статті 1 Закону України "Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів" від 19 грудня 1995 р. в редакції від 5 березня 1998 р. (Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1995. - № 46. - Ст. 345; 1998. - № 26. - Ст. 168)

(надалі - Закон про державне регулювання) під алкогольними напоями слід розуміти продукти, одержані шляхом спиртового бродіння цукромістких матеріалів або виготовлені на основі харчових спиртів з вмістом спирту етилового понад 1,2 відсотка об'ємних одиниць, які відносяться до товарних груп Гармонізованої системи опису та кодування товарів під кодами 22 04, 22 05, 22 06, 22 08. Це, зокрема, наступні напої: а) вина виноградні натуральні, включаючи кріплені; б) вина ігристі, шампанське, у тому числі шампанські вина, що містять у назві слово "Champagne"; в) вино газоване інше, ніж зазначене у підпункті "б"; г) вермути та інші вина виноградні з добавкою рослинних або ароматичних екстрактів; д) інші напої зброжені (сидр яблучний, сидр грушевий, перру, медовий напій); е) спирт етиловий неденатурований із вмістом спирту не менш як 80 відсотків об'єму, є) спирт етиловий та інші спиртні напої денатуровані, будь-якої міцності; ж) спирт етиловий неденатурований із вмістом спирту більш як 80 відсотків об'єму, з) міцні спиртні напої; и) лікери, інші алкогольні напої; і) складові спиртові напівфабрикати, що використовуються для виготовлення напоїв; ї) спирт коньячний; к) суцла виноградні (в тому числі коньячні та шампанські виноматеріали) (див.: Закон України "Про ставки акцизного збору і ввізного мита на спирт етиловий та алкогольні напої" № 178/96-ВР від 7 травня 1996 р. (ВВР. - 1996. - № 28. - Ст. 131) в редакції Закону № 1582-III від 23.03.2000 р. (ВВР. - 2000.

- № 23. - Ст. 180)). Треба зауважити, що немає підстав відносити до цього класу напоїв самогон та інші міцні спиртні напої домашнього вироблення, оскільки вони не є алкогольними напоями у розумінні Закону про державне регулювання.

Кримінальна відповідальність за незаконне придбання алкогольних напоїв диференціюється, перш за все, за ознакою законності виготовлення, тому необхідно розмежувати питання про відповідальність за незаконне придбання законно виготовлених та за незаконне придбання незаконно виготовлених алкогольних напоїв.

Зважаючи на це, завжди необхідно встановлювати, законно чи незаконно були виготовлені алкогольні напої.

Законність діяльності з виготовлення (виробництва) алкогольних напоїв визначається правовим режимом її здійснення, що встановлений Законом про державне регулювання, Законами України "Про підприємство", "Про ліцензування певних видів господарської діяльності", "Про оподаткування прибутку підприємств", "Про акцизний збір на алкогольні напої та тютюнові вироби", Декретом Кабінету Міністрів України "Про акцизний збір", Положенням про порядок видачі спеціальних дозволів (ліцензій) суб'єктам підприємницької діяльності на виробництво спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 липня 1996 р. № 855 тощо. Виходячи із змісту цих та інших нормативно-правових актів, виготовлення алкогольних напоїв буде законним при дотриманні наступних умов:

1) особа, яка виготовляє алкогольні напої, повинна мати статус суб'єкта підприємницької діяльності будь-якої форми власності, за винятком виробників спирту етилового, яким може бути виключно державне підприємство;

2) суб'єкт підприємницької діяльності, який виготовляє алкогольні напої, повинен мати відповідну ліцензію, яка отримується у встановленому законом порядку з дотриманням ліцензійних умов;

3) алкогольні напої мають бути виготовлені з доброякісної сировини, придбання та використання якої повинні повністю

відображатися у бухгалтерському обліку, бухгалтерській, податковій та статистичній звітності для наступного оподаткування цих операцій;

4) виробник алкогольних напоїв повинен повідомити орган державної податкової служби за своїм місцезнаходженням про видачу ліцензії та зареєструватися як платник акцизного збору;

5) підприємства та (або) їх структурні підрозділи, які здійснюють виробництво алкогольних напоїв, повинні бути у встановленому порядку атестовані на відповідність вимогам, що встановлені чинними актами України щодо забезпечення життя та здоров'я людей, охорони навколишнього природного середовища, а також на відповідність санітарним, пожежним, екологічним нормам і правилам;

6) виробництво алкогольних напоїв повинно відповідати затвердженим і зареєстрованим у встановленому законодавством порядку нормативним документам, стандартам України і міжнародним стандартам;

7) алкогольні напої повинні бути сертифіцировані в порядку та строки, визначені законодавством;

8) алкогольні напої повинні виготовлятися виключно з спирту етилового, коньячного і плодового.

Якщо всі ці вимоги дотримано, алкогольні напої слід вважати виготовленими на законних підставах та у встановленому законодавством порядку.

Незаконне придбання алкогольних напоїв (як законно виготовлених, так і незаконно виготовлених) полягає у оплатному чи безоплатному отриманні фактичної можливості володіння, користування та розпорядження цими напоями, яке не породжує у набувача повноважень власника цього майна, оскільки за змістом цивільного законодавства безпідставне або з порушенням встановленого порядку набуття майна не породжує права власності. За відсутності ознак злочинного діяння така ситуація може бути вирішена із застосуванням норм Глави 13 ЦК УРСР.

Кримінальна відповідальність за незаконне придбання незаконно виготовлених алкогольних

напоїв передбачена ч. 1 ст. 204 ККУ. Воно може бути вчинене в наступних формах:

1) без наявності ліцензії на право оптової торгівлі, імпорту алкогольних напоїв, отриманої у встановленому порядку,

2) при наявності недійсної ліцензії (отриманої з порушенням встановленого порядку, у випадку невнесення чергового квартального платежу за її видачу тощо);

3) без реєстрації ліцензії в органі державної податкової інспекції чи органі місцевого самоврядування,

4) з порушенням встановленого порядку нарахування та сплати акцизного збору та (або) інших податків, зборів, обов'язкових платежів до бюджету зокрема, у випадку сплати акцизного збору шляхом взаємних заліків зустрічних зобов'язань, векселями або в іншій формі, яка не передбачає оплати акцизного збору коштами, у тому числі при здійсненні товарообмінних (бартерних) операцій з алкогольними напоями, що не передбачають їх оплати в грошовій формі.

Крім того, деякі особливості, обумовлені більш жорстким правовим режимом обігу спирту етилового неденатурованого із вмістом спирту менше 80 відсотків об'єму (а у розумінні Закону про державне регулювання він є алкогольним напоєм, оскільки належить до товарної групи під кодом 22 08 Гармонізованої системи опису та кодування товарів), стосуються порядку його придбання. Так, незаконним придбання такого спирту буде у випадку порушення вимог Положення про порядок контролю за зберіганням, відпуском і транспортуванням спирту етилового, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1438 від 2 грудня 1996 р., а саме: отримання спирту етилового без подання передбачених Положенням документів (копії ліцензії, довідки державної податкової адміністрації за своїм місцезнаходженням про обсяги і мету використання, наряду на відпуск спирту етилового, довіреності), внесення до документів завідомо неправдивої інформації щодо мети використання спирту етилового, оформлення документів на відвантаження спирту етилового не уповноваженими працівниками продавця, без письмового розпорядження керівника підприємства-виробника, узгодженого

представником податкового органу на підприємстві виробника.

Незаконним буде також придбання спирту етилового для переробки на інші підакцизні товари без наміру його легального використання та сплати акцизного збору. Про такі наміри може свідчити, зокрема, ухилення від подання набувачем такого спирту етилового до податкового органу за місцем своєї реєстрації податкового векселя, що підтверджує його зобов'язання сплатити своєчасно суму акцизного збору. Обов'язковість видачі податкового векселя у таких випадках передбачена у Порядку видачі і погашення податкових векселів, що підтверджують зобов'язання із оплати суми акцизного збору і видається суб'єктами підприємницької діяльності у разі отримання спирту етилового не денатурованого, призначеного для переробки на іншу підакцизну продукцію, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 275 від 27 лютого 1999 р. У такому випадку сам факт збуту спирту етилового, який був придбаний для переробки у іншу підакцизну продукцію, не лише утворює склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 204 ККУ, а й додатково, за сукупністю злочинів, підлягає кваліфікації за відповідною частиною ст. 212 ККУ (залежно від розміру грошових коштів) як ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів.

Зазначені вище форми незаконного придбання незаконно виготовлених алкогольних напоїв стосуються випадків їх придбання з метою подальшої реалізації, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 204 ККУ обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього злочину є спеціальна мета - збут незаконно придбаних алкогольних напоїв, що були незаконно виготовлені, якій відповідає юриспруденційний мотив. При цьому, на мій погляд, мета збуту може полягати не лише у продажі цих напоїв та отриманні їх грошового еквіваленту а й будь-яка інша реалізація, підчас якої винний отримує майнову вигоду.

Відсутність мети збуту таких алкогольних напоїв виключає відповідальність за ч. 1 ст. 204 ККУ. Такі дії можуть охоплюватись, залежно від конкретних обставин справи, складом злочину передбаченого ч. 1 ст. 202 ККУ, і кваліфікуватись

як здійснення без державної реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності, діяльності, що містить ознаки підприємницької та підлягає ліцензуванню, або як здійснення без отримання ліцензії діяльності, яка підлягає ліцензуванню відповідно до законодавства. Обов'язковою умовою кваліфікації вчиненого діяння за цією нормою є систематичність конкретних дій, що складають об'єктивну сторону злочину та факт отримання винним доходу у великих розмірах, тобто доходу, який в тисячу і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Однократне придбання незаконно виготовлених алкогольних напоїв з порушенням встановленого законодавством порядку без мети їх подальшого збуту (тобто діяння без ознак підприємництва), наприклад, для власного споживання, може тягнути кримінальну відповідальність лише за ст. 212 ККУ, за наявності відповідних ознак.

Суб'єктом незаконного придбання незаконно виготовлених алкогольних напоїв з метою збуту може бути, на мій погляд, переважно фізична особа - суб'єкт підприємницької діяльності або службова особа підприємства. За відсутності цієї спеціальної ознаки суб'єкта такі діяння слід додатково кваліфікувати за ч. 1 ст. 202 ККУ, лише за умови, що їм були притаманні ознаки систематичності та мети подальшого збуту з метою отримання прибутку.

Для кваліфікації незаконного придбання незаконно виготовлених алкогольних напоїв за ч. 1 ст. 204 ККУ необхідно, щоб винний усвідомлював той факт, що вони є виготовленими незаконно, і його умисел був спрямований на придбання завідомо незаконно виготовлених напоїв. Необізнаність особи щодо цієї обставини виключає притягнення особи до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 204 ККУ. У випадку байдужого ставлення особи до цієї обставини діяння слід кваліфікувати залежно від того, якими фактично були придбані алкогольні напої.

Не охоплюється ч. 1 ст. 204 ККУ також незаконне придбання з метою збуту або без такого законно виготовлених алкогольних напоїв.

Залежно від конкретних обставин справи, такі дії можуть кваліфікуватися за ч. 1 ст. 202 ККУ.

Законне придбання незаконно виготовлених алкогольних напоїв не утворює складу злочину (за умови дотримання податкового законодавства), оскільки в такому випадку набувач є потерпілим.

Слід зауважити, що Законом про державне регулювання та деякими підзаконними актами заборонено здійснення роздрібною торгівлі алкогольними напоями з рук та в непристосованих для цього приміщеннях, на території дошкільних, навчальних і лікувальних закладів та прилеглих територіях, у місцях проведення спортивних змагань, гуртожитках та прилеглих територіях, в інших місцях, визначених сільськими, селищними, міськими радами. Порушення цієї заборони, тобто продаж та купівля (придбання) алкогольних напоїв в зазначених місцях означає незаконність цих дій, незалежно від того, законно чи незаконно вони були виготовлені. Але малозначний характер цих діянь, на мій погляд, виключає кримінальну відповідальність і може тягнути, за наявності відповідних обставин, адміністративну відповідальність (зокрема, за ст. ст. 160, 177, 177¹, 177² КпАП України), визнання відповідних угод недійсними в порядку ст. 48 ЦК УРСР, застосування податковими органами фінансових санкцій тощо.

Таким чином, відповідно до чинного кримінального законодавства незаконне придбання алкогольних напоїв у більшості випадків підлягає кримінальній відповідальності, конкретні підстави та межі якої залежать від законності походження таких напоїв, особливостей ознак суб'єкту та суб'єктивної сторони конкретного діяння. Оскільки об'єктивна сторона розглянутих діянь сформульована у законі про кримінальну відповідальність у досить загальній формі, диспозиції відповідних статей ККУ мають банкетний характер, а кількість регулятивних нормативних актів у сфері правового регулювання виробництва і обігу алкогольних напоїв досить велика, це дуже ускладнює процес кримінально-правової кваліфікації та потребує глибокого та досконалого знання суб'єктом кваліфікації відповідного законодавства.